

DOUĂ TIPARE SIGILARE ALE BISERICII ORTODOXE ROMÂNE DIN LIPOVA

Augustin Mureșan*, Puiu Emilian Valea**

Cuvinte cheie: Biserica ortodoxă română, Lipova, sigilii, sigilografie, scena religioasă „Adormirea Maicii Domnului”
Keywords: the Romanian Orthodox Church, Lipova, seals, sigillography, the religious scene of Assumption of the Virgin Mary

Two seals of the Romanian Orthodox church of Lipova (Abstract)

The authors present two seals (made out of metal) of the Romanian Orthodox Church of Lipova, Arad county. Both seals have in their emblem, the religious scene of Assumption of the Virgin Mary, wich is the feast day (the dedication day) of the church of the locality. The first presented seal does not have a date, it probably comes from the 18th century. The second seal dates from 1867, the year of manufacturing the seal. They are sigillography sources for the history of this church.

Cercetările istorice efectuate de-a lungul anilor la Biserica ortodoxă română cu hramul „Adormirea Maicii Domnului” din Lipova” au atestat, vechimea ei (secolele XIV-XV) și nu anul 1732 despre care s-a crezut că este începutul existenței sale, acesta fiind de fapt anul refacerii edificiului prin mari lucrări de reparații¹. Despre anul refacerii

bisericii există o însemnare cu slove chirilice făcută pe foaia de titlu a unui *Apostol* (Moscova, 1751) în care se menționează: „*Aici însemnăm la câța an sau sfârșitu biserica Liepovi la anu 1732*”.

De la această instituție religioasă, prezentăm mai jos, două tipare sigilare³ care s-au păstrat până în zilele noastre⁴. Actele emise de către această unitate administrativ-bisericească erau întărite cu peceți de ceară, fum sau tuș, iar acest lucru necesita existența unor tipare sigilare proprii care să o individualizeze.

Revenind la cele două tipare sigilare eclesiaz-tice, ele sunt izvoare sigilografice pentru cunoaș-terea mai amănunțită a istoriei acestei instituții. Introducerea lor în circuitul științific de speciali-tate, mărește numărul vestigiilor sfragistice⁵ cunos-

* Complexul Muzeal Arad; e-mail: augmuresan@gmail.com

** Societatea Numismatică Română-Secția Arad.

¹ În acest sens, vezi Ioachim Miloia, Biserica română din Lipova (Banat), în *Analele Banatului*, an I, nr. 1, ianuarie-decembrie, (1928), 26–42; I. Stoica Udrea, *Biserica greco-ortodoxă română din Lipova*, cu un eseu de istorie de dl. Ministru Sever Bocu și o dare de seamă asupra restaurării arhitectonice de arh. I. A. Popescu, Timișoara (1930); Viorel Țigu, Generalități asupra stratului II de frescă de la biserica ortodoxă română din Lipova, în *Mitropolia Banatului*, anul XXI, nr. 7–9, (1971); Viorel Gh. Țigu, Costin Feneșan, Adriana Buzilă, Biserica ortodoxă română din Lipova, în *Banatica*, I, (1971), 353–372; E. Greceanu, Un tip singular al arhitecturii feudale românești, biserica „Adormirea Maicii Domnului” din Lipova, județul Arad, în *Muzeul Național*, III, București, (1976), 279–289; Horia Medeleanu, Noi precizări în legătură cu Nedelcu Popovici și pictura murală de la Lipova, în *Mitropolia Banatului*, anul XXX, nr. 4–6, (1980); idem, Perspectivă nouă asupra picturii din biserica română Lipova (jud. Arad), în *Revista muzeelor și monumentelor. Monumente istorice și de artă*, an. L, nr. 1, (1981); Pavel Vesa, *Bisericile de mir arădene între tradiție și modernitate*, Editura Mirador, Arad (2000), 143–146; idem, *Episcopia Aradului. Istorie. Cultură. Mentalități (1706–1918)*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, (2006), 628–631; Victor Arsenie, *Contribuții la istoricul Bisericii ortodoxe române-Lipova*, f.a., f.l. ș.a.

² Vezi I. Stoica Udrea, *op. cit.*, 33–34 și Elena Rodica Colta, Însemnări de pe cărți vechi românești, documente ale veacurilor trecute, în *Ziridava*, XI, (1979), 1064.

³ *Țiparul sigilar* sau *matricea sigilară* este obiectul confecționat din material dur (fier, oțel, alamă, aur, argint sau diferite pietre prețioase etc), care poartă gravate pe suprafața sa, în negativ, un text și o reprezentare menite a individualiza posesorul, exprimând atributele sale în viața socială, vezi *Dicționar al științelor speciale ale istoriei. Arhivistică, cronologie, diplomatică, genealogie, heraldică, paleografie, sigilografie*, Editura Științifică și Enciclopedică, București (1982), 163.

⁴ Aceste două tipare sigilare fac parte din colecția d-lui Puiu Emilian Valea (Arad), coautor al acestui articol.

⁵ Vestigiu sfragistic = termen ce definește generic totalitatea izvoarelor sigilare, adică a matricelor sigilare (tipare de peceți)

cute până în prezent aparținând bisericilor ortodoxe românești din nordul Banatului.

Tiparele sigilare pe care le prezentăm sunt alcătuite din două părți: rondela sigilară și mânerul. Iată descrierea lor:

1. *Primul tipar sigilar* (Fig. 1) confecționat din fier are rondela oval-verticală cu dimensiunile de 39 mm × 34 mm, gravată în incizie, pentru sigilarea cu ceară.

În câmpul sigilar scena religioasă „Adormirea Maicii Domnului”⁶, hramul acestei biserici⁷. În centrul compoziției Maica Domnului reprezentată întinsă pe catafalc, cu mâinile încrucișate pe piept, înveșmântată în maforion și acoperită cu un lințoliu, de la picioare până la brâu. La căpătâi, dincolo de catafalc și la picioare este înfățișat un grup de ierarhi și ucenici. În fața catafalcului pe o terasă acoperită cu numeroase cruciulițe se află două sfeșnice, fiecare cu câte o făclie. Privind cu atenție emblema se pot observa veșmintele unor personaje, care poartă haine lungi specifice cu cruciulițe și pe cap coroana-mitră, iar altele au în jurul capetelor aureolă în formă de semicerc. Lințoliul este ornamentat la margini cu cruciulițe.

În exergă, între două ovale liniare, legenda în limba română, scrisă cu caractere chirilice: PECETE[A] PAROH.[IEI] BESERICII LIPOVII. Începutul legendei este marcat de o steluță, iar sfârșitul acesteia de un punct. Textul legendei conține apelativul sigilar (PECETEA), denumirea acestei unități administrative bisericesti (PAROHIA BISERICII) și numele localității (LIPOVA). Datorită prescurtării unui cuvânt al legendei, spațiul de la sfârșitul exergăi a rămas liber, nescris. Mânerul piesei sigilare, confecționat din lemn, este înmănușat la prelungirea metalică a rondelai și are o formă cilindrică, terminându-se în partea superioară cu o sferă (neilustrat).

Tiparul sigilar nu este datat. O cercetare sistematică și amănunțită a documentelor pe care s-a conservat sigiliul, ar putea facilita datarea lui aproximativă și stabilirea perioadei de folosire.

și a impresiunilor acestora, inclusiv a fragmentelor și resturilor de sigilii, existente pe documente importante, pentru efectuarea cercetărilor sigilografice. Sinonim, *vestigii sigilare*, vezi *Dicționar al științelor speciale...*, 236.

⁶ Sărbătoarea Adormirea Maicii Domnului (Uspenia) este trecută în calendarul ortodox în ziua de 15 august, vezi *Lista alfabetică de sfinți, sărbători ortodoxe și diferite denumiri cronologice*, (anexa VI), în *Documente privind Istoria României, Introducere*, vol. I, Ed. Academiei Române, (1956), 517.

⁷ Vezi *Tabel statistic-Șematism I. Județul Arad. Protopopiatul Lipova*, pct. 25. Lipova, bis.[erica] „Adormirea Maicii Domnului” – sec. XV, în *Îndrumător bisericesc, misionar și patriotic*, Episcopia Aradului, Arad (1984), 87.

Deocamdată noi ne îngăduim o încadrare cronologică largă între secolele XVIII-XIX. El poate fi totuși datat cu probabilitate, ca fiind din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

Fig. 1.

2. *Al doilea tipar sigilar* (Fig. 2) este confecționat din bronz și are forma rondelai oval-verticală ca la cel descris mai sus, dar diferă dimensiunile (36 mm × 33 mm). Tehnica lucrăturii este și la acesta, gravarea în incizie.

În emblema (Fig. 2) s-a reprezentat aceeași scenă religioasă „Adormirea Maicii Domnului”, hramul bisericii. În mijlocul compoziției Maica Domnului, întinsă pe catafalc, cu mâinile împreunate pe piept a rugăciune, înveșmântată în maforion și acoperită la picioare cu un lințoliu. Dincolo de carafalc asistența îndurerată. Jos, în fața catafalcului, pe un postament, scena cu tăierea mâinilor lui Jephonias de către Arhanghelul Mihail, care ține în mâna dreaptă sabia (spada n. n.) ridicată. În partea dreaptă a acestuia se află un sfeșnic cu o lumânare aprinsă, așezat la căpătâi. Privind emblema observăm gravate clar veșmintele personajelor care poartă haine lungi specifice și pe cap mitra. Veșmintele tuturor personajelor din scenă, cât și mitrele sunt tipice versiunii creștin-ortodoxe. Lințoliul este frumos ornamentat pe mijloc și pe margini. Sub terasă: 1867 – anul confecționării tiparului sigilar.

Data gravată în câmpul sigilar ne permite a cunoaște anul în care această biserică și-a făurit un nou tipar sigilar și punerea lui în folosință. Legenda s-a scris circular cu litere majuscule în limba română: SIGILULU BISERICII GREC.[O] RESAR.[ITENE] DIN LIPOVA. Textul legendei

conține apelativul sigilar (SIGILULU), denumirea instituției (BISERICII), confesiunea GRECO-RĂSĂRITEANĂ și numele localității (LIPOVA). Începutul și sfârșitul legendei sunt delimitate de o mică cruce. Mănerul lucrat din lemn este înmănușat la prelungirea metalică dinspre rondelă având la mijloc o formă de pară, suprapusă de un ornament imitând o ciupercă, destinat ca apucătoare pentru mai buna utilizare a piesei sigilare (neilustrat).

Fig. 2.

După părerea noastră, primul tipar sigilar care este mai vechi, prezentat mai sus, a fost scos din uz, ca urmare a trecerii de la scrierea cu alfabet chirilic, la scrierea în limba română cu caractere latine.

Prin compozițiile din embleme, ambele tipare sigilare sunt de tip hagiografic. Nu excludem posibilitatea întrebuințării lor, uneori, și la sigilarea cu fum⁸ sau tuș. În stadiul actual al cercetărilor nu cunoaștem date despre meșterii pecetari⁹ care au confecționat aceste două tipare sigilare bisericești, dar probabil că ele au fost executate la comandă în ateliere din Arad sau Timișoara, de către pecetari buni cunoscători ai artei gravării metalului. Studiarea vestigiilor sfragistice ecleziastice bănățene este importantă, deoarece ne facilitează cunoașterea

simbolisticii bisericești din zonă¹⁰. După cum s-a apreciat, astfel de sigilii, oferă prin reprezentările lor, un prețios material pentru istorie, iar pentru modul de execuție, contribuie la cunoașterea evoluției gustului artistic¹¹. Mai mult încă, aplicarea lor conferă autoritate actelor emise, integritate și autenticitate indiscutabilă¹².

⁸ *Fum* = substanță de sigilat, obținută prin ținerea matricei sigilare deasupra flăcării unei lumânări, în vederea imprimării acesteia pe suportul actului ce urmează a fi validat; fiind mai ușor de procurat, această substanță s-a folosit în special de către locuitorii satelor, vezi *Dicționar al științelor speciale...*, 124–125.

⁹ Pecetarul este gravorul sau artistul care execută gravarea tiparelor sigilare, vezi *Dicționar al științelor speciale...*, 183 și *** *Vocabulaire international de la Sigillographie*, Roma (1990), 101.

¹⁰ Vezi Ioan-Sabău Lucaci, Peceți și amprente sigilare parohiale din Banat, în *Altarul Banatului*, Anul VIII (XLVII), serie nouă, 1–3 (ianuarie-martie), (1997), 135–145

¹¹ Ieremia B. Ghiță, Fabian M. Polgar, Vechi sigilii bisericești ale unor parohii din jurul Oraviței, în *Mitropolia Banatului*, 35, nr. 5–6, (1985), 337.

¹² *Ibidem*.

